

tre år skulle afstå fra en tredjedel af lensindtægterne. Frivillige bidrag fra adelen krævede solidaritet blandt standens medlemmer, der blev bedt om at bruge deres frihed rigtigt, dvs. at afstå fra den i denne nødssituation. Det var også i 1650, der blev drøftet en ordning om regeringens førelse i tilfælde af kongens død og tronfølgerens mindreårighed. At der her blev lagt vægt på en dansk opdragelse, svarer for så vidt til kravene under Christian 4.s mindreårighed; men som det var tilfældet med kravene om dansk hofpersonel under håndfæstningsforhandlingerne i 1648, må det bl.a. tilskrives betydningen af embedsindtægter under stigende offentlige byrder.

Brevbøgerne fra 1650 vidner på mange måder om adelsvældens voksende problemer: at kongen ikke kunne leve af sit eget, at statsgælden kun lod sig nedbringe gennem udlæg af det krongods, kongen skulle leve af, og at adelen – i teorien midlertidigt – måtte afstå fra nogle af standens privilegier. Brevbøgerne fra 1650 er interessant læsning og vil uden tvivl blive benyttet intensivt.

Brevbøgerne fra 1650 er samtidig Jens Holmgaards sidste bind. Som de øvrige bind rummer også dette et uundværligt sted-, person- og sagregister; men det rummer også en samlet ordforklaringsliste for årene 1646-1650, udarbejdet af arkivar Ole Degn. Denne har nu overtaget videreførelsen af udgiverarbejdet, og Ole Degn har allerede færdiggjort brevbøgerne fra 1651. Udgivelsen af brevbøgerne begyndte i 1885; men med den dynamiske indsats af Jens Holmgaard og Ole Degn er der kommet skub i udgiverarbejdet.

Leon Jespersen

Ole Bernt Henriksen: *Af Guds nåde. Christian den femte og hans regering.* (Odense Universitetsforlag, 1996). 247 s., 255 kr.

Som bekendt er Ole Bernt Henriksen ikke historiker af profession, men han har dog kastet sin kærlighed på de oldenborgske konger; hans bog prætenderer ikke på nogen måde at være videnskab mit *Fussnoten und Anhang* og må følgelig vurderes i overensstemmelse dermed: Den er djævelsk velskrevet, så meget, at mangan historiker burde blive grøn af misundelse, og den er snarest et fornemt essay. Men det betyder ikke, at den savner en tese. Bernt Henriksen har gjort sig til kammerat med den hidtil noget oversete – og efter hans mening: undervurderede – majestæt; med urette. Han var ikke blot en krudtkarl; men han var tilmed flittig – og som sin farfar – jovial, en datidens Gyldenspjæt med sans for bordets glæder, men scenevant også på de bonede gulve, lige indtil kræfterne ebbede ud, efter forfatterens mening på grund af strabadser og fejler-næring.

Bogen er triangulært komponeret. Christian V konfronteres med sin fader, den lærde og tavse mand, med sin livsglade og allesteds nærværende farfar og med det oligarkiske adelsvælde, efter 1660 den meritokratiske enevælde. Det skæmmer fremstillingen, at adelsvældet får etiketten 'feudal' – marxistisk vragods – ligesom forfatteren nok undervurderer enevældens autokratiske præg. Men kontrasten er dog vel en messe værd. Bortset fra kammerat Christian nyder især Jens og Niels Juel, Balthasar von Jessen og Ole Rømer forfatterens bevågenhed. På spindesiden lovpriser den stiltfærdige Charlotte Amalie, medens moderen kort og godt – og med fuld ret – får epitetet 'havgasse'. Også Griffenfeld kunne nok have gjort sig fortjent til at blive gået lidt nærmere efter i sømmene; og i hvert fald finder anmelderen ham aldeles ikke smuk; Abraham Wuchters' portræt ligner mest af alt en karikatur.

Kilde- og litteraturgrundlaget tæller i

alt ca. 165 titler; symptomatisk nok dominerer svenske publikationer – de fleste endda bedagede – kildegrundlaget. Litteraturen anvendes derimod noget tilfældigt; revl og krat i skøn forening. Men man savner Stig Luuls *Kodifikation eller kompilation* (1954); udgaven af Danske Lov figurerer derimod. Og mærkeligt nok har Jørgen Heins studier over enevældens symbolik og majestættens opbygning af Christian IV-myten undgået Bernt Henriksens opmærksomhed – det havde ellers været *gefundenes Fressen*. Endelig har matriklen tabt noget af glansen ved Finn Stendal Pedersens påvisning (1985) af, at i hvert fald de seneste dele af arbejdet snarest var skrivebordskonstruktioner for at få pengene til at passe.

Men bogen bæres af forfatterens fortælleglæde: stort og småt – politik og dagligdag – mellem hinanden, men i en logisk rækkefølge. Bernt Hansens tese kan synes bestikkende, men hviler overvejende på kongens testamenter og hans dagbogsnotitser (på cirkusdansk), som han påbegyndte efter 'havgassens' død 1685 (stak hun da sin næse i sønnens papirer?). De kan være ensidige og frugter af en sen erkendelse, men tesen fortjener dog en overvejelse. Forsideportrættet af Wuchters kan i sin stil minde om Frans Hals' forstudie (på kunstmuseet i København) til præsentationsportrættet af René Descartes, men inkarnationen af den unge majestættens livsglæde og (over)mod hæver det over karikaturen; det er som hos Bernt Henriksen naturalisme.

E. Ladewig Petersen

Harald Jørgensen: *Fra Christiansborg til Amalienborg. En begivenhedsrig periode i den danske hofforvaltnings historie 1784-1808*. (Poul Kristensen, 1996). 399 s., 350 kr.

Siden 1932, da Harald Jørgensen skrev sin guldmedaljeafhandling om J.S.

Møsting, har han ud fra forskellige indfaldsvinkler også beskæftiget sig med bogens periode. Mange af bogens personer har gennem årene været hans »omgangsfæller«, dertil kommer, at han også har beskæftiget sig med Københavns topografi. Alt dette gør, at han er på sikker grund. Det medfører også, at det undertiden glemmes, at en hel del af læserne ikke har et tilsvarende greb om personer og steder. Det ville nok have været en elskværdighed over for læserne f.eks. at fortælle, at »palæet i Kalleboderne« i dag er Nationalmuseet, og at Gjethuset lå, hvor nu Det kgl. Teater ligger, osv. Det samme gælder flere af de offentlige institutioner, der omtales; gennem et par generationer har Harald Jørgensen arbejdet med centrale arkivfunds; men mange læsere ville sikkert undertiden ønske en forklarende bemærkning. Til gengæld må det fremhæves, at netop forfatterens fortrolighed med perioden gør, at man bestandig er på sikker grund.

Bogen er disponeret efter de personer, der var overhofmarskal til de forskellige tider. Det var tre samt et enkelt år 1791-92 to, der deltes om embedet. Overhofmarskallens ressort var meget omfattende: han var chef for det store egentlige hof, dertil kom forvaltningen af en lang række kongelige slotte foruden først og fremmest selve Christiansborg: palæet i Kalleboderne, Rosenborg, Charlottenborg, Frederiksberg Slot, Charlottenlund, Frederiksberg, Hørsholm, Frydenlund, Palæet i Roskilde, Odense Slot, Koldinghus, Gottorp, Plöen, Travental, Kiel Slot; dertil kom også Fredensborg, Kronborg og efter Christiansborgs brand 1794 palæerne på Amalienborg. Det var ikke alene den nære kongelige familie, der hørte til hoffet, også noget fjernere slægtninge hørte til og boede med deres tjenere og medhjælpere på Christiansborg; i 1787 boede 438 personer på slottet.